

■ УДК 792.54 : 782.1] (44)

О. Л. Заверуха, кандидат мистецтвознавства, викладач, Харківська державна академія культури, м. Харків

ДО ПИТАННЯ СУЧАСНОГО ПРОЧИТАННЯ ОПЕРИ «ФРА-ДИЯВОЛО»**Д. ОБЕРА**

Висвітлено основні питання сучасної постановки опери «Фра-Дияволо» Д. Обера в аспекті її прочитання. Вагомим чинником в розкритті порушеної проблематики послугували особисті інтерв'ю автора з головним диригентом А. Калабухіним, режисером А. Калояном та головним хормейстером Н. Белік-Золотарьовою. Визначено проблеми прочитання опери та значимість поставлених завдань перед виконавцями: сучасний погляд щодо прочитання класичної опери, що ґрунтується на засадах утілення ідеї сюжету та реалізації її змісту на авансцені. Розкрито процес підготовки виконання опери в співпраці диригента-постановника, хормейстера та режисера.

Ключові слова: сучасне прочитання, трактування, постановка, сучасний погляд.

Е. Л. Заверуха, кандидат искусствоведения, преподаватель, Харьковская государственная академия культуры, г. Харьков

К ВОПРОСУ СОВРЕМЕННОГО ПРОЧТЕНИЯ ОПЕРЫ «ФРА-ДЬЯВОЛО»**Д. ОБЕРА**

Освещены основные вопросы современной постановки оперы «Фра-Дьяволо» Д. Обера в аспекте ее прочтения. Весомым фактором в раскрытии поставленной проблематики послужили интервью автора с главным дирижером А. Калабухиным, режисером А. Калояном и главным хормейстером Н. Белик-Золотаревой. Определены проблемы прочтения оперы и значимость поставленных задач перед исполнителями: современный взгляд на трактовку классической оперы, основанной на принципах воплощения идеи сюжета и реализации ее содержания на авансцене. Раскрыт процесс подготовки исполнения оперы в сотрудничестве дирижера-постановщика, хормейстера и режиссера.

Ключевые слова: современное прочтение, трактовка, постановка, современный взгляд.

O. L. Zaverukha, Candidate of Art Criticism, teacher, Kharkiv State Academy of Culture, Kharkiv

THE ISSUE OF CONTEMPORARY INTERPRETATION OF THE OPERA**«FRA-DIAVOLO» BY D. AUBER**

The key issues of contemporary staging of the opera «Fra Diavolo» by D. Auber are highlighted in terms of its rendition. A significant

factor in disclosing the raised issues were the author's interview with the chief conductor A. Kalabukhin, the director A. Kaloian and the chief choirmaster N. Bielik-Zolotarova. The rendition issues of the opera and the ponderosity of the tasks in front of the performers are defined: a modern view on the interpretation of the classical opera based on the principles of realization of the plot idea and the realization of its content at the downstage. The process for the preparation of the opera performance in cooperation with the Musical Director and Conductor, Choirmaster and Director is disclosed.

Key words: contemporary rendition, interpretation, staging, modern view.

Н. Белік-Золотарьова вказує, що » оперне мистецтво <...> представляє собою невичерпну скарбницю шедеврів, багато з яких мають щасливу творчу долю» [1, с. 1]. Сенс опери в тому, що «вона торкає емоціями та музикою, закладеними в ній»¹, — наголошував О. Сміт. Дійсно, в опері вирує життя з певними подіями, історичними, міфічними й казковими, драматичними й комічними сюжетами, де актори-співаки розкривають їх зміст не лише співом, а й перевтіленням у «свого» героя. Емоції, почуття, жарти, бажання, інтриги, іронія, гумор — найголовніші чинники, без яких не може існувати опера.

Саме ці фактори відобразились у найвідомішій комічній опері французького композитора Д. Обера «Фра-Дияволо» або «Готель в Террачіні», яку вперше в Харкові репрезентувала оперна студія Харківського національного університету мистецтв імені І. П. Котляревського. Прем'єра опери відбулась 24 листопада 2014 року на сцені Харківського академічного театру музичної комедії під керівництвом народного артиста України, професора Анатолія Калабухіна.

Щодо виконання опери маєстро підкреслив: «Сенс опери «Фра-Дияволо» — боротьба добра зі злом. І, звичайно, як у всіх казках і п'єсах, — добро перемагає зло. Завдань при постановці опери, особливо силами студентів, неймовірно багато. Але нашою головною метою є виховання співака-актора, що створює на сцені необхідний образ за рахунок синтезу доброї вокальної підготовки у поєднанні з осмисленим словом, адже за висловом Ф. Шаляпіна: «Хорошо сказанное — наполовину спето». Саме ці цілі стояли перед студентами-виконавцями. Працюючи з різножанровими постановками опер потрібно враховувати їх стилістику та характер музики. В даному випадку маємо справу з французькою легкою

¹ Див.: https://vk.com/topic-3741411_23634403

комічною оперою. Тому таку музику потрібно вміти грати і співати» [3].

Думку диригента-постановника опери «Фра-Дияволо» А. Калябухіна щодо професійної майстерності солістів-виконавців підтверджує влучний вислів італійського композитора Кавальєре: «... актор повинен прагнути до повної досконалості не лише голосу, але й фігури <...> і жестів» та «... точного прочитання та передачі тих рухів, які змальовані <...> мовою музики», — визначив Б. Горович [2, с. 128].

Постать Фра-Дияволо в опері Д. Обера, на відміну від лібрето Е. Скріба, залишається живим, надаючи музично-сценічному творові комічного характеру. Дії відбуваються в містечку Террачина та його околицях, в центральній Італії. Події розгортаються навколо постаті відомого італійського розбійника та борця з французькою окупацією в південній Італії на межі XVIII–XIX століть Фра-Дияволо, який діяв під ім'ям «Маркіза де Сан-Марко». В прем'єрній виставі головну партію чудово виконав В. Іванов, який грає провідні ролі у виставах оперної студії.

В опері прослідковуються і дві любовні лінії: кохання доньки хазяїна трактиру Церліни й офіцера Лоренцо та подружньої англійської пари — лорда Рокбурга та його дружини Памели. Маркіз де Сан-Марко вводить в оману Роберта та Лоренцо щодо зради їх коханих з його персоною, та врешті-решт з'ясовується правда й розкривається підступний план Фра-Дияволо — маркіза де Сан-Марко. Опера закінчується примиренням закоханих і загальною радістю.

Сольні оперні партії виконали студенти вокальної кафедри університету мистецтв, запрошені солісти з театру музичної комедії та театру опери та балету ім. Лисенка з великим успіхом: А. Евламп'єв (Джакомо, підручний Фра-Дияволо), О. Халімончук (розбійник Беппо), І. Бондаренко (Лоренцо, капітан драгун), М. Маринчак (лорд Рокбург, знатний англічанин), О. Кузьміна (леді Памела, його дружина), К. Новіков (Маттео, трактирник), Р. Тищенко (Церліна, його донька), Д. Севагін (селянин).

Характерні риси героїв опери розкриваються з особливостями їх образів. Фігура Фра-Дияволо розглядається з двох сторін: з одного боку — це позитивний персонаж, що бореться за народ та допомагає селянам коштами, з іншого — негативний, бовлаштовує інтриги та прагне дізнатись де сховані скарби мілорда Рокбурга. Необхідно зазначити, що Д. Обером написано партію Фра-Дияволо для найвідомішого на той час співака Ж. Шолле, який володів сильним

голосом величезного діапазону (в три октави). Її виконання потребує яскравого голосу, майстерного фразування та гнучкого нюансування. В. Іванов блискуче виконав партію та втілив спритність і винахідливість свого персонажа. Гра актора приваблює простотою та вишуканістю. В. Іванову вправно вдалось пісні під гітару, ансамблеве виконання та чітка дикція.

Персонаж мілорд Росберг — знатний багач англійського походження. Для своєї коханої дружини лорд здатний зробити все, що вона забажає, а в той же час жаліє грошей, щоб допомогти закоханим Церліні та Лоренцо. Микита Маринчак, студент V курсу, яскраво представив образ англійського аристократа. Акторська майстерність й вільне володіння голосом приємного тембру зачарували глядача, що вітали появу на сцені лорда Рокбурга бурхливими аплодисментами.

Риси характеру леді Памели викликає неабиякий інтересу глядача. З одного боку, — ексцентрична жінка, яка любить життя та прагне до себе уваги з боку чоловіків, з іншого — добра особистість, що допомагає Церліні вийти заміж — передає гроші як придане для одруження з Лоренцо. О. Кузьміній, випускниці кафедри сольного співу, вдалось не лише бездоганно розкрити протиріччя образу леді Памели, але й професійно виконати вокальну партію.

Капітан драгун Лоренцо щиро закоханий у Церліну. Але надмірна порядність та чесність з почуттям обов'язку свого покликання не дозволяє йому заробляти кошти, що надає персонажу властивий характер. Розуміючи, що не може зробити щасливою Церліну, юнак одразу здає свої позиції по відношенню до своєї коханої. Образ гарного, чесного та хороброго юнака, глядачеві пощастило спостерігати в ролі І. Бондаренко, на долю якого випав значний успіх, що відкриває перед виконавцем великі перспективи. Рішучий, вольовий і, разом з цим, сповнений щирого почуття до Церліни І. Бондаренко з успіхом втілює притаманні риси свого героя.

Образ Церліни, яка щиро закохана у Лоренцо й не згодна з планами татуся Маттео щодо її одруження з багатим фермером Франческо, прекрасно втілила студентка V курсу Р. Тищенко. Роль героїні постає в акторському амплуа субретки. Жвава, комедійна, дотепна, винахідлива служниця мріє про одруження з коханим Лоренцо. Героїні властивий вправний характер: викриває розбійників Беппо і Джакомо — підручних Фра-Дияволо. З чарівною грацією Р. Тищенко не лише зачарувала своїм виконанням, а й здобула любов глядача до свого персонажу. Артистка довершено виконує

ліричні сцени з Лоренцо і арію перед сном (у другому акті). Невимушена і жвава Церліна у виконанні Р. Тищенко — прудкий та витончений персонаж французької комічної опери.

Д. Севагін, соліст театру опери та балету ім. Лисенка, втілює роль селянина, а саме рижого хлопця, що пішов із ватаги бандитів та став людиною із народу. А. Евламп'єв у ролі підручного Фра-Диявола Джакомо та О. Халімончук — розбійника Беппо за режисерським трактуванням А. Калояна постали в образі втікачів-чинців, на яких, по-перше, комічним чином впливає молитва Церліни, по-друге — розбійники завжди розмірковують про їжу, навіть читаючи лист Фра-Диявола.

Актори зачарували чудовим виконанням та прекрасним перетіленням у своїх персонажів-протеже. Сучасне режисерське рішення оперної вистави А. Калояном розкрилояскаравий комедійний підтекст музично-сценічного твору, повною мірою виявило захоплюючу інтригу, що постійно тримала глядача у напруженні, заставило співпереживати героям .

А. Калоян стосовно проблем постановки опери наголошує: «В опері Фра-Диявола музика дуже ігрова. У сучасному режисерському рішенні я хотів підкреслити драматургію, тому, що музика диктує дію. У сучасному театрі дуже важлива є дія, яка приваблює і зацікавлює глядача.

У зв'язку з активними рухами на сцені, студенти повинні навчитись співати у різноманітних мізансценах, що висувало вимогу щодо правильного дихання. Постановку здійснено в стислі терміни, перед студентами ставилися завдання швидкої фіксації, внаслідок якої вони могли чітко втілити музичну драматургію. Студент, як і кожен професійний артист оперного театру повинен навчитись слухати музику. Найчастіше артист-вокаліст бачить свою вокальну лінію і абсолютно не звертає уваги на оркестр, коли там відтворюється повна палітра його дій як зовнішнього, так і внутрішнього характеру.

Хор в опері — велика дійова особа з різноманітними акторськими завданнями. Кожен артист хору — особистість, що має втілити на сцені визначений образ. Коли після хорової сцени слухачі аплодували, то це не тільки перемога всього колективу, але й перемога кожного артиста хору.

При підготовці постановки опери, на жаль, не було достатньої кількості репетицій. І я дуже вдячний артистам хору за зібраність, головному хормейстеру і концертмейстеру оперної студії за те, що зуміли організувати колектив не тільки у виконавському плані,

а й в акторському — занотовували в клавірі поставлені режисером завдання. На прем'єрній виставі опери усі виконавці максимально відтворили задуману мною режисерську версію твору Обера, і я залишився задоволений» [4].

Важлива роль в опері «Фра-Дияволо» належить хоровим сценам, які мають не лише функцію співучасника подій, а й виконують головну роль, оживляючи події, що відбуваються. Хорова чоловіча сцена солдат, якою розпочинається опера, відбувається у трактирі старого Маттео. Хоровий спів «Мы стрелки солдаты...» розкриває образ вояків, що прагнуть слави та заробітку. Свою хоробрість вони черпають у вині, що підтверджується словами «Нам полезно пить, чтобы смелым быть...». Бадьорими співочими інтонаціями артисти хору відтворюють рішучість солдат, їх вокальна й акторська майстерність у передачі образів вояків просто вражає і викликає бурхливі оплески слухацької аудиторії.

Хорові чоловічі сцени доповнюються жіночими: молитва у храмі заручини Церліни і Франческо мають доповнюючу функцію та зміст. Участь артистів хору збагачує виконавську палітру, а їх акторська майстерність безперечно доповнює різноманіття образів та драматургічний розвиток контрастів сюжету опери.

Заключна сцена фіналу опери у виконанні хору та солістів «Победа» («Перемога») — торжество кохання Церліни та Лоренцо як проголошення найщирішого почуття.

Ось що говорить про особливості хорових сцен опери Фра-Дияволо, їх складності при розучуванні та особистісний погляд роботи над оперою головний хормейстер оперної студії, заслужений діяч мистецтв України, кандидат мистецтвознавства, професор Н. Белік-Золотарьова:

«Перед хором Обер ставить досить багато складних завдань. Зокрема, це пов'язано з тим, що артисти хору створюють різноманітні образи й задіяні як на одному етапі музично-сценічної дії (парафіяни), так і на декількох (селяни), а наскрізний розвиток отримує образ солдат. Артисти хору повинні органічно відчувати себе насцені і створювати за рахунок виразного слова та багатих тембральних барв голосу необхідні художні образи. Складності в репетиційній роботі, безумовно, виникали, бо жанр комічної опери вимагає особливої легкості в звучанні хорового колективу, чіткої дикції, ансамблевого чуття і це все має бути в швидких темпах, визначених композитором. Хормейстер-постановник повинен досконало вивчити оперний твір і в співпраці з диригентом і режисером винайти загальну інтерпретацію опери, в даному випадку

«Фра-Дияволо» Обера, що максимально розкриє задум композитора. Хорова лінія оперного твору в уяві оперного хормейстера має перетворитися в складно-організоване поєднання, де він повинен виявити єдину логіку хорової дії, віднайти причинно-наслідкові зв'язки» [5].

Співпраця диригента-постановника, режисера і хормейстерів над оперою злилась в єдине художнє ціле. Так, диригент-постановник — найважливіша постать в інтерпретації опери, від якої залежить розбудова музичної драматургії та успіх вистави в цілому. Цьому сприяла кропітка праця диригента з оркестром, солістами, де важливими були саме технічні проблеми вокалістів-співаків, які тільки розпочинають свій творчий шлях у якості оперних артистів.

Діяльність оперного хормейстера має свої особливості, бо трактовка хорових сцен в опері має бути узгоджена з диригентом-постановником. Хорові сцени написані композитором емоційно і щиро, а динамічність, властива їм, здається, створювалася композитором навмисно, підкреслюючи значимий характер хорових епізодів, так і всієї опери.

Досягнення легкості звуку, дикційного та ритмічного ансамблю, що вимагає жанр комічної опери, — найважливіші завдання у постановці хорових сцен опери Обера. Звучання оперного хору залежать і від сценічних завдань режисера-постановника, тому творчий тандем хормейстера і режисера є необхідною умовою успіху вистави. Взагалі співпраця постановників опери: диригента, режисера, хормейстера та художника — вкрай важлива. Працюючи пліч-опліч над партитурою, вони визначають характер того чи іншого епізоду, характеристику образів, темпи окремих сцен та музично-сценічну драматургію опери в цілому.

Наприклад, диригент постановник, працюючи над першою сценою опери «Мы стрелки солдаты...» у виконанні хору, солістів та оркестру, досяг оптимального темпу маршу. При цьому, співвіднесення пунктирного ритму вимагало ідеальної організації оркестрової та хорової тканини, що за Б. Хайкіним необхідне «в ансамблевому відчутті» [6, с. 53].

Кожен епізод — окрема мізансцена, що вимагає активних дій співаків-акторів, швидкої та чіткої фіксації творчих завдань учасниками постановки. Вирішення опери як сучасного комічного спектаклю було викликано характером музики, сюжетом, які надали можливість осучаснити трактування цієї французької опери, яка за великим рахунком має риси класичної оперети.

Таке розуміння твору і було взято за основу режисерського трактування, підтриманого творчим колективом постановників вистави. Все це заздалегідь обговорювалось на зустрічах з диригентом. Робота режисера з хоровим колективом потребує чіткості та організованості з боку виконавців. З огляду на це, режисер оговорює з хормейстером сценічні дії артистів хору, щоб надалі, на мізансценних та оркестрово-сценічних зведених репетиціях не вносити суттєвих змін. При цьому хормейстерами фіксуються поставлені завдання перед кожним артистом хору, що допомагає мобільно організувати процес підготовки постановки опери.

У період постановки опери великі проблеми виникли в процесі виконання закулісного хору «Молитви». Початкове рішення режисера та хормейстера співу хору в правій кулісі не досягло ансамблю між ним та оркестром. В наслідку, знайдено варіант розподілу хору на дві частини, де чоловіча група знаходилась по ліву сторону балкону, а жіноча — по праву. Розташування хору над оркестром було самим оптимальним рішенням, що надало можливості досягнення найточнішого ритмічного звукового ансамблю.

Важливо, щоб робота над оперою завжди проводилась злагоджено, а проблеми, що виникали під час репетицій, одразу вирішувалися спільно: режисером, диригентом і хормейстером. Саме така співпраця митців та виконавців забезпечує успіх оперної вистави.

Висновки. «Фра-Дияволо» — одна з найкращих опер Д. Обера. Постановка опери вимагає величезних зусиль та роботи. Це стосується не тільки майстерності акторів (зокрема студентів), відповідних художніх декорацій та костюмів, але й режисерського втілення та високопрофесійних вимог виконання. Сучасне прочитання класичної опери «Фра-Дияволо» Д. Обера ґрунтується: по-перше, на засадах втілення ідеї сюжету, по-друге — реалізації її змісту на авансцені. Завдяки пошуку новітніх засобів виконання оперного жанру, з'являються сьогочасні шедеври оперного мистецтва, що збагачують культурну спадщину в цілому. Результат сучасного прочитання опери полягає, апріорі, в оцінюванні глядача та його сприйнятті запропонованої постановки опери.

Список використаних джерел

1. Белік-Золотарьова Н. Оперно-хорова творчість українських композиторів другої половини ХХ століття: шляхи розвитку: автореф. дис... канд. мистецтвознавства / Наталя Андріївна Белік-Золотарьова. — Харків, 2011. — 20 с.
2. Горович Б. Оперный театр / [пер. с польского М. Малькова]. — Л. : Музыка. — 1984. — 224 с.

3. Інтерв'ю з головним диригентом А. Калабухіним 13.02.2015 (власний архів автора).
4. Інтерв'ю з головним хормейстером оперної студії Н. Белік-Золотаровою 15.02.2015 (власний архів автора).
5. Інтерв'ю з режисером-постановником опери А. Калоїаном 13.02.2015 (власний архів автора).
6. Хайкин Б. Беседы о дирижерском ремесле / Хайкин. — М. : Советский композитор, 1984. — 264 с.

References

1. Bielik-Zolotarova N. Operno-khorova tvorchist ukrainskykh kompozytoriv druhoi polovyny KhKh stolittia: shliakhy rozvytku: avtoref. dys... kand. mystetstvoznavstva / Natalia Andriivna Bielik-Zolotarova. — Kharkiv, 2011. — 20 s.
2. Gorovich B. Opernyy teatr / [per. s polskogo M. Malkova]. — L. : Muzyka. — 1984. — 224 s.
3. Interviu z holovnym dyryhentom A. Kalabukhinym 13.02.2015 (vlasnyi arkhiv avtora).
4. Interviu z holovnym khormeisterom opernoi studii N. Bielik-Zolotarovoiu 15.02.2015 (vlasnyi arkhiv avtora).
5. Interviu z rezhysyrom-postanovnykom opery A. Kaloianom 13.02.2015 (vlasnyi arkhiv avtora). Khaykin B. Besedy o dirizherskom remesle / Khaykin. — M.: Sovetskiy kompozitor, 1984. — 264 s.
6. Khaykin B. Besedy o dirizherskom remesle / Khaykin. — M. : Sovetskiy kompozitor, 1984. — 264 s.

■ UDC 792.54 : 782.1] (44)

Zaverukha O. L., Candidate of Art Criticism, teacher, Kharkiv State Academy of Culture, Kharkiv

THE ISSUE OF CONTEMPORARY INTERPRETATION OF THE OPERA «FRA-DIAVOLO» BY D. AUBER

The aim of this article is to highlight the key issues of contemporary staging of the opera «Fra Diavolo» by D. Auber in terms of its rendition.

Research methodology. The author's interviews with the chief conductor A. Kalabukhin, the director A. Kaloian and the chief choirmaster N. Bielik-Zolotarova contributed to disclose the raised issues.

Results. It was shown that the opera interpretation needs special work in terms of attracting audience to this genre. It is not just about the actors' skills, decorations and costumes, but also about the director's realization and highly professional performing. The rendition issues of the opera and the ponderosity of the tasks in front of the performers are defined: a modern view on the interpretation of the classical

opera based on the principles of realization of the plot idea and the realization of its content at the downstage. The questions raised in the interviews with the director, the conductor and the choirmaster of Kharkiv National Kotlyarevsky University of Arts have demonstrated high professionalism of the students.

Novelty. Some issues of the contemporary rendition of the opera («Fra Diavolo») and some ways of tasks realization given to the performers are summarized.

The **practical significance.** The students and the teachers of the vocal and choir directing can find some useful information on the contemporary rendition of the opera «Fra Diavolo»; interpretation and performing problems; the conductor's, director's and choirmaster's thoughts about the improvement of the performance by the artists' cooperation.

Key words: contemporary rendition, interpretation, staging, modern view.

Надійшла до редколегії 09.06.2015 р.